

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.19>

УДК 332.12

С. В. Козловський,

*д. е. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0707-4996>*

Ю. С. Довгалюк,

*студент, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-1955-0140>*

О. П. Педоренко,

підприємець, м. Вінниця, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2999-6196>

В. І. Зубленко,

підприємець, м. Вінниця, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-1393-5832>

О. О. Сегеда,

підприємець, м. Вінниця, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8152-2674>

АГРАРНА БІРЖА УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

S. Kozlovskiy,

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia*

Y. Dovhaliuk,

Student, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

O. Pedorenko,

Entrepreneur, Vinnytsia

V. Zublenko,

Entrepreneur, Vinnytsia

O. Sehedo

Entrepreneur, Vinnytsia

AGRARIAN COMMODITY EXCHANGE OF UKRAINE: FORMATION, CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT UNDER MARTIAL LAW

Україна є одним із світових лідерів експорту сільськогосподарської продукції, тому розвиток та становлення потужного агропромислового комплексу, є важливим для розвитку галузі та економіки країни в цілому. Важливу роль в становленні організованого аграрного ринку в Україні, має Аграрна біржа, що була заснована ще у 2005 році. Проте, воєнний стан має значний вплив на розвиток аграрного сектору в Україні, оскільки через воєнні дії збільшується кількість ризиків, з якими стикаються аграрії, а також виникає ряд безпекових питань, що уповільнюють і зменшують рівень видобутку сільськогосподарської продукції. Метою дослідження є визначення основних тенденцій становлення Аграрної біржі України. Досліджено сучасний стан Аграрної біржі України та проблеми, з якими стикаються гравці на ринку у зв'язку з воєнними діями та іншими зовнішніми та внутрішніми чинниками, що мають вагомий вплив на функціонування біржі. За результатами дослідження розроблено рекомендації щодо перспективного плану розвитку Аграрної біржі України для удосконалення функціонування біржі та урегулювання ринку сільськогосподарської продукції в Україні. Доведено, що розвиток аграрного сектору економіки, а в тому числі удосконалення Аграрної біржі матиме позитивний вплив на загальний економічний клімат в Україні.

Ukraine is one of the world's leading exporters of agricultural products, so the development and establishment of a strong agricultural sector is important for the development of the industry and the country's economy as a whole. The Agrarian Exchange, which was founded in 2005, plays an important role in the establishment of an organized agricultural market in Ukraine. However, the martial law has a significant impact on the development of the agricultural sector in Ukraine, as the hostilities increase the number of risks faced by farmers, and a number of security issues arise that slow down and reduce the level of agricultural production. The purpose of the study is to identify the main trends in the formation of the Agrarian Exchange of Ukraine. The current state of the Agrarian Exchange of Ukraine and the problems faced by market players in connection with military operations and other

external and internal factors that have a significant impact on the functioning of the exchange are investigated. Based on the results of the study, the author develops recommendations for a long-term development plan for the Agrarian Exchange of Ukraine to improve the functioning of the exchange and regulate the agricultural market in Ukraine. The exchange system is optimal for ensuring the unimpeded movement of goods and services on the agricultural market, its transparency and for preventing monopolization of the sector. Taking into account the numerous advantages of stock trading, the successful experience of its implementation in foreign countries and the relevance of this issue, therefore, within the framework of post-war recovery, taking into account the damage caused by the war to the agricultural sector and potential risks. In the conditions of post-war recovery, the exchange agricultural market can play a decisive role in the development of Ukrainian agriculture. In order to increase the country's investment attractiveness and improve the domestic economic situation, it is important to optimize the work of the Agrarian Exchange. Its potential lies in the effective establishment of interaction between wholesale suppliers and consumers of agricultural products. It is proved that the development of the agricultural sector of the economy, including the improvement of the Agrarian Exchange, will have a positive impact on the overall economic climate in Ukraine.

Ключові слова: *аграрний сектор, біржа, аграрна біржа, біржові торги, вплив війни в Україні, сільськогосподарська продукція.*

Keywords: *agricultural sector, exchange, agricultural exchange, exchange trading, impact of the war in Ukraine, agricultural products.*

Постановка проблеми. З 2005 року в Україні працює Аграрна біржа, що була створена Урядом України з метою упорядкування ринку та його активізацію у якості організованого механізму. Проте, в процесі свого розвитку Аграрна біржа показала свою неефективність і в результаті так і не виступила центральним гравцем біржового аграрного ринку.

Враховуючи виклики воєнного часу, важливим є вжиття заходів, що матимуть вплив на побудову прозорого аграрного ринку, що здатен організовано працювати. Забезпечення ефективного функціонування аграрної біржі сприятиме відновленню та розвитку аграрного сектору України, що значно постраждав в процесі воєнних дій. Урегульований ринок сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки, що є важливим фактором для держави. Створення прозорого та конкурентного аграрного ринку стимулюватиме інвестиції в цю сферу, що сприятиме створенню нових робочих місць та економічному зростанню.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням розвитку аграрного сектору в Україні, в тому числі в умовах воєнного стану, займається чимало вчених у своїх працях, наприклад М. Негрей, Н. Волошанюк, А. Михайлов, Г. Павлова, О. Михайленко, В. Хорошун, Н. Заболотна, Ю. Лупенко, тощо. Основними проблемами для аграрного сектору вчені визначають зменшення обсягу валової сільськогосподарської продукції, а також скорочення кількості малих фермерських господарств [1]. Фактор війни посилює вплив даних чинників на функціонування ринку, тому в процесі післявоєнної відбудови важливим є фокус на подолання найбільш значущих проблем в аграрному секторі України [2].

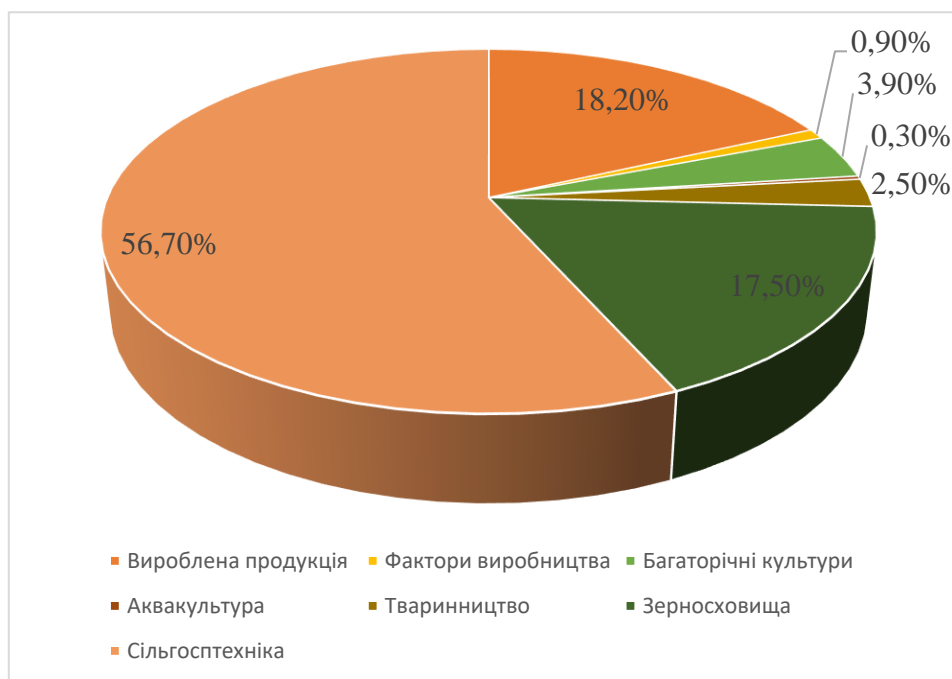
Правовий аспект діяльності аграрної біржі, вивчали такі дослідники як А. Терьошкіна, А. Данильченко, Є. Чернова, що визначили основні аспекти законодавчого регулювання біржі. Адже даний аспект є важливим в процесі визначення аграрної біржі як суб'єкта господарювання та центрального гравця на ринку. Чітке визначення та регулювання законодавчими актами є важливим для забезпечення стабільності ринку та продовольчої безпеки [3].

Метою статті є процес аналізу становлення та дослідження сучасного стану аграрної біржі України, її ролі у розвитку аграрного сектору країни. Визначення впливу війни на функціонування аграрної біржі та окреслення перспективних напрямків її розвитку в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор є одним із найбільших в економіці України. За даними 2021 року, близько 14% населення були зайняті в даній сфері, а відсоток ВВП, що створюється за рахунок діяльності аграрного сектору становить більше 10% [4].

Внаслідок війни, аграрний сектор зазнав чималих втрат, що у лютому 2024 року перевищили 80 млрд дол [5]. До даних втрат входять такі чинники, як пошкоджена та знищена техніка, знищена готова продукція, пошкодженні зерносховища, збитки насадженням, тваринництву та рибальству. Розподіл збитків відповідно до категорій зображено на рисунку 1.

Поруч із цим, економічна криза в Україні, зростання вартості на енергетику, підвищенні безпекові ризики під час ведення господарювання, в тому числі скорочення посівних площ внаслідок окупації, мінування та ракетних обстрілів, що перешкоджають роботі господарств та впливають на зростання собівартості продукції та вартості виробництва. Велику частку втрат складають непрямі втрати, що пов'язані з даними чинниками. Це понад 69,8 млрд. дол. США, оскільки такого впливу зазнають не лише аграрії на територіях активних бойових дій, але і по всій країні.

Рис. 1. Структура збитків сільського господарства внаслідок війни [5]

Українська аграрна біржа є єдиною біржою в Україні, що є державною та створення Кабміном України у 2005р з метою полегшення товарних та фінансових торгів Аграрним фондом України [6].

Аграрна біржа створена як юридична особа та регулюється Законом України «Про товарну біржу», надаючи послуги суб'єктам господарювання х укладання біржових договорів, товарних деривативів, іпотечних сертифікатів та закладних, в тому числі ведення розрахунково-клірингової діяльності з даними суб'єктами [7].

Серед функцій, що здійснює Аграрна біржа в межах постанови Кабміну:

- організація біржових торгів;
- формування ринкових цін на продукцію сільського господарства;
- вивчення кон'юнктури ринку;
- надання консультаційних та біржових послуг, пов'язаних з діяльністю біржі чи Аграрного фонду;
- участь у інформуванні, навчанні працівників Біржі з метою підвищення їх кваліфікації;
- випуск рекламної продукції щодо діяльності Аграрної біржі [8].

Відповідно до того, що діяльність біржі регулюється не лише Законом України «Про товарні біржі» [9] та постановою Кабінету Міністрів, а і іншими нормативно-правовими актами, такими як Закон України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» [10], Господарським кодексом України, існує складність у регулюванні діяльності Біржі та її правового становища. Оскільки визначення Аграрної біржі відповідно до постанови Кабінету Міністрів та Закону України «Про товарну біржу» існує ряд розбіжностей в тлумаченнях, що перешкоджають визначенню Аграрної біржі як товарної біржі. Відповідно до Закону України товарна біржа веде підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку, а Аграрна біржа є неприбутковим підприємством. В тому числі відмінності полягають у тому, що членом Аграрної біржі може бути лише юридична особа – резидент, що

суперечить Закону «Про товарну біржу», оскільки відповідно до даного акту, членом товарної біржі може стати як резидент, так і нерезидент [8, 9].

Існування єдиного законодавчого акту, що матиме на меті урегулювати діяльність Аграрної біржі відповідно до існуючих Законів України та інших правових актів, матиме позитивний вплив на діяльність та довіру до Біржі.

Проаналізувавши сайт Аграрної біржі України, можна зробити висновок, що активних торгів на даній біржі не відбувається, протягом 2023-2024 рр. всі аукціони були пов'язані з ДП «Волинський військовий лісгосп» [6]. Впродовж існування Аграрна біржа не була достатньо активною стосовно здійснення товарних та фінансових інтервенцій, оскільки Аграрна біржа створює малий відсоток обігу продукції сільського господарства в Україні [11].

Тому розширення кількості товарів, що представлені на біржі та активізація торгів на Аграрній біржі є ключовими завданнями для її розвитку.

Загалом, проаналізувавши діяльність Аграрної біржі в Україні, можемо виділити такі перспективні напрямки для розвитку та покращення роботи Біржі:

- Створення єдиного закону, що буде регулювати діяльність Аграрної біржі, а також окремого органу, що буде регулювати діяльність товарних бірж в Україні. Узгодження норм регулювання діяльності Аграрної біржі з іншими нормативно-правовими та законодавчими актами, що регулюють товарні біржі та сільське господарство в Україні.

- Залучення нових учасників на біржу. Для активізації біржових торгів важливим є залучення нових гравців на біржу, що може бути досягнуто шляхом проведення маркетингової кампанії.

- Розширення асортименту товарів також є важливим в контексті активізації торгів та залучення нових учасників на біржу.

- Покращення інформаційного забезпечення. Оскільки дана функція є однією із визначених постановою Кабінету Міністрів «Про створення Аграрної біржі», якісне інформаційне забезпечення стане важливим для учасників біржі.

Отже, врахування даних перспективних напрямків для покращення функціонування Аграрної біржі може суттєво активізувати торги та перетворити

Аграрну біржу на центр ціноутворення та розвитку ринку продукції сільського господарства в Україні.

Висновок. У статті розглянуто особливості функціонування та становлення Аграрної біржі в країні. Визначено основні недоліки та проблеми в її функціонуванні, а також визначено перспективні напрямки розвитку.

Біржова система є оптимальною для забезпечення безперешкодного руху товарів та послуг на аграрному ринку, його прозорості та для запобігання монополізації сектору. Зважаючи на численні переваги біржової торгівлі, успішний досвід її впровадження в зарубіжних країнах та актуальність даного питання, тому в рамках післявоєнного відновлення, враховуючи завдані збитки від війни аграрному сектору та потенційні ризики.

В умовах повоєнного відновлення біржовий аграрний ринок може відіграти вирішальну роль у розвитку українського сільського господарства. З метою підвищення інвестиційної привабливості країни та покращення внутрішнього економічного становища важливо оптимізувати роботу Аграрної біржі. Її потенціал полягає у ефективному налагодженні взаємодії між оптовими постачальниками та споживачами сільськогосподарської продукції.

Література

1. Заболотна Н., Свідинська В. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 327–329. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/75> (дата звернення 20.05.2024).

2. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. №40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> (дата звернення 20.05.2024).

3. Терьошкіна А. Д. Правове становище Аграрної біржі України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. №11/2. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.11\(2\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.11(2).7) (дата звернення 20.05.2024).

4. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. URL: <https://voxukraine.org/silске-gospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny> (дата звернення 22.05.2024).
5. KSE: Збитки та втрати аграрного сектору України складають понад \$80 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-agrarnogo-sektoru-ukrayini-skladayut-ponad-80-mlrd-kse-agrotsentr/> (дата звернення 22.05.2024).
6. Офіційний сайт Аграрної біржі. URL: <https://agrex.gov.ua/> (дата звернення 23.05.2024).
7. Офіційний сайт Аграрної біржі. Регулювання. URL: <https://agrex.gov.ua/regulation/> (дата звернення 24.05.2024).
8. Про створення Аграрної біржі: Постанова КМУ від 26.02.2005 №1285. Офіційний вісник України. 2005. № 52. ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.05.2024).
9. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 р. № 1956-XII. Відом. Верхов. Ради України. 1992. № 10. ст. 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (дата звернення 25.05.2024).
10. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України від 03.12.2004. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення 26.05.2024).
11. Аграрна біржа: машина часу чи сучасна необхідність? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agrar-na-birzha-mashina-chasu-chi-suchasna-neobhidnist.html> (дата звернення 26.05.2024).

References

1. Zabolotna N., Svydynska V. Current state and prospects of development of the agricultural sector of Ukraine. Legal scientific electronic journal. 2022. № 5. P. 327-329. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/75>
2. Nehrey, M. and Zomchak, L. (2022), Digital Technology: Emerging Issue for Agriculture. In: Advances in Artificial Systems for Logistics Engineering, Springer

International Publishing, Cham, pp. 146–156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>

3. Tereshkina, A. D. (2020), “Legal status of the Agrarian Exchange of Ukraine”, *Ekonomika. Finance. Law.*, vol. 11/2. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.11\(2\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.11(2).7)

4. voxukraine (2023), “Agriculture and the agricultural land market in Ukraine: the impact of the war”, available at: <https://voxukraine.org/silskogospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny> (Accessed 22 May 2024)

5. KSE (2024), “ Losses and damages of the agricultural sector of Ukraine amount to more than \$80 billion ”, available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-agrarnogo-sektoru-ukrayini-skladayut-ponad-80-mlrd-kse-agrotsentr/> (Accessed 22 May 2024)

6. Official website of the Agrarian Exchange (2024), available at: <https://agrex.gov.ua/> (Accessed 23 May 2024)

7. Official website of the Agrarian Exchange. Regulation (2024), available at: <https://agrex.gov.ua/regulation/> (Accessed 24 May 2024)

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2005), Resolution “On the establishment of the Agrarian Exchange”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2005-%D0%BF#Text> (Accessed 25 May 2024)

9. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On the Commodity Exchange”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (Accessed 25 May 2024)

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine “On state support of agriculture”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (Accessed 26 May 2024)

11. Naval'niev, O. (2023), “Agricultural Exchange: a Time Machine or a Modern Necessity?”, available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agrarne-birzha-mashina-chasu-chi-suchasna-neobhidnist.html> (Accessed 26 May 2024)

Стаття надійшла до редакції 31.05.2024 р.